

բութիւնս: Այս բնկերութիւնը հրաւիրում է հեղինակաւոր անձանց դասեր կարգալու իրենց գիտութիւններից գանազան քաղաքներում: Այս գասախօսութիւններն այնքան սիրելի են, որ երբեմն մինչև 7000 անձինք են ժողովում որ և է գիտնականի լսելու համար:

ՄԱՄԻՍ ԲԻՏԱՆԱԼԸ:

(Պատկերներ Երևանի գիւղական կեանքից):

Թէ ինչ վաղժ, ինչ աստղի տակ ու ինչ տեղ եմ մօրէս աշխարհ էկէ՝ էդ չիտեմ, հմա էսքանն է միտս որ, հլա նոր մէքիչմ խելքս կտրմ էր, նոր աջ ձեռն ձախէս ջկմ էի, որ մեր տնեցիք ընծի խարաւմ էին ու վրէս ծիծաղմ: Մէկն ըսմ էր թէ՝ Գաղային դոմշի թրքի միջէն ենք դտէ, մէկէլը թէ՝ պատի ծակէն ենք հանէ, էն մէկէլը թէ—չէ՝ Գաղային մէ քոչի ձեռնէ ենք առէ, երոր քոչէն խուրջինի մէջը քցած, իշու վրէն դրած ման էր ածմ տները: Հըմի թէ ըզոնցէն վէրն է զորդ թող իրանք գան ջուղար տան, մէնակ բանն էս է որ, էն վաղժը էդ խօսքերուն հաւատմ էի ու ես ընծի ընծի լայմ, ծեծկուում ու ըսմ, չհմ, ընչի են ընծի դոմշի թրքի միջէն գտէ, ես պատի ծակէն հանէ, ես թէ չէ քոչէցէն առէ, որ հմի ըսմ ու վրէս ծրծաղմ են: Շատ որ լալմ ու ծեծկուում էի, նոր մամս սկսմ էր դուրգուրել ու ըսել. քա դուրբանդ էդնիմ, Գալո ջան, ըզոնք քուլլի սուտ խօրաթայ են, խասիդ են ըսմ, որ դու լաս, իրանք վրէդ ծրծաղին, Խօ դու խելաւ չես, որ ըզման բաներու հաւատմ ես: Սաքօն է պատի ծակէն ելած, խօ դու չես, դու մեր տղէն ես: Չէնդ կտրէ, քեզի փօփօլ պրտի առնիմ, խէտ դուլրայ պրտի գործեմ: չանթայ պրտի կարեմ ու ես ինչ գիտեմ էս տեսակ հաղար ու մէ բանով խաբխրում, ձէնս կտրում էր, հմա ոնչ փօփօլ կար, ոնչ դուլրայ, ոնչ էլ չանթայ:

Բաղի բաղի միտթարում էի էն մտքով, որ էդ խօսքերը Սաքային էլ էին ըսմ, հմա շատ էլ որ լայմ էի, արդդ ահ էին տալմ: Մէկն ըսմ էր. «Սուս, թէ չէ քորթը դռան յետեն է, կուգայ, կուտէ քեզի», մէկէլը թէ՝ «տօ, մարդագէլն էկել է երթիկը, լալիան տղայ է ման գալմ, որ տանի ուտէ, էն մէկէլը թէ՝ «բու, առնդ շինուի, մարդագէլը որն է, ձիթհանքը էման մէ օխտը գլխանի դեմ է էկել որ, առնն մէ գլխու վրայ, յիւրէք չորս

բերան կայ, Անկանջը դրել է ձիթհանքի խօշտի վրայ ու գետնէն ձէն է քաշմ: իմ տնէն որ մատղըշի լացի ձէն է գալմ, էրթմ, առնմ ուտմ է լալիան տղին», Ըզոնց ահուն էլ չէի կնմ, բանծր լալ, ձէնս փորս էի քցմ ու հեկեկմ հեկեկմ մը: Նոււմ, Չէնս կտրելուն պէս մամս ջուխտ ձեռով ծափ էր դարկմ, երթիկն աշմ ու հետն ըսմ. «Չհա, ալէշ, անտէր իծանք երթիկն էին էկել, ընդուր էր տղէս լալմ, թէ չէ Գալոս լալող տղայ է, փախան, գնացին իծանք», Հմա որ թարգրմ էի լացս, ըսմ էր. «Ա՛յ, անտէր իծան, էլի էկան երթիկը»:

Հլա զօրուայ բանը էրթայ ու գայ. գոռ ու ջանլամ, ինչ էդնմ, էդնմ էր, ինչ ըսմ, ըսմ էին, անցնում էրթում էր. հմա գիշերները ընծի հըմար անտանելի էր, Այայ թէ ծրագը վառէր, թաթը դրուէր, էլ ոնչ տնէն ոգայ ու ոնչ էլ ողեցէն տուն կրնայի երթայ առանց մարդու փէշ բռնելու ես գիրկ ելնելու: Եանի կէնէի թէ ողեցէն մէնակ տուն գամ, հմա սագրէն կիջնէի, դառարի քովը կուգայի, որ աչքս չէր ընկնի մութ տեղը, ես կիմանայի թէ էս է՝ բօթուն ու մարդագէլը ըզեղ են: ընծի պրտի բռնեն, էն սհաթը թողնէի ու ձիծկուում յետ փախնէի կը, Թէ որ ողէն էլ մարդ չէր էդնի, ես պտի էնքան ձիծկայի, լայի, որ ձէնս իմանային, տնէն գային տանէին, ես թէ չէ մէ չուլմ պրտի քաշէի վրէս, գլուխս ծածկէի, սոլուղ մոլուղս ընծի քաշէի, քրտնքի մէջ էնքան դողայի որ, ինչարի մէկը գար ողէն, հետը երթայի տուն, Տունն էլ որ, թէ մէ քիչմ շէլլիկը քիչընար, ձէն ու ձուկը կտրէր կը, էման կը վախեանայի, անկջներս կը խփխփային, աչքերս ալլաղ մալլաղ կէնէի ու գիտէի թէ էս է՝ պատերու ծրկէն, քեռէքէն դեւեր ու սատանէք դուս պրտի թափին, ընծի բռնեն, Գիշերները ճրագնէն որ կանցնէին, պարկէին կը քնելու, էլ իմ քուսն չէր տանի: Մութ տեղը աչքիս կէրեային տեսակ տեսակ օձեր, բերանները բացած, լեզուները դուս քցած, փոջլիկ, կոտորում ու պոչով ստատնէք, ընտից եանի կուգար օխտը գլխանի դեւ բերանը բացած, լեզուն դուս քցած ու կը մօտենար ընծի, որ ուտէ, արդդ կը բօթուայի, ձիծկայի ու տեղիս մէջը քացի քացի էնէի կը, Չէնիս տնեցիք պարթնէին, ճրագ կէնէին որ՝ ոնչ օձ, ոնչ սատանայ, ոնչ դե, ես ընծի ընծի ձիծկում ու տեղիս մէջը եօրղընիս քացում եմ: Արդդ լայի ու ծեծկուէի կը էնքան որ, ինչարի պապս ու մամս առնէին ծոցերը, դուր գուրէին, ձէնս կտրէին:

Երբ էս տեսակ մէ քանի իրկուն թարգրեցի ձիծկայս ու լացս, նոր մամս գլխու ընկաւ:

«Ահ, հոյը գլխուս, տղէս վախեցել է, վեր-

Էդ ըսելուն քուլլի ընտեղ էղնողները երեսները խաչակնքեցին. մամս էլ ձեռները վերև վերցրաւ ու լալակնեղէն ըսաւ. «մեռնիմ էն սուրը զօրութենին, գեղէ գեղ սրբի սէր ման կուգամ, բորիկ ոտքով, երես անկեալ դուռը կերթամ, հող ու մոխիրը կլիզեմ, թաքիլան Յակոբիս ջանադուրութէն տայ, Յիրեք գեղ է որ սրբի սէր ժողովմ հերիք չէ, քաւորկին Անթառան, թէ օխտը գեղէ պտի էղնի:

— Յիրեք գեղն էլ հերիք է, մեռնիմ սուրը զօրութենին, զարուլ կէնէ, իրան այան չէ որ, ցուրտ է, ձմեռ է, մատղշմեր է հարսը, դժուար է տնէ տուն, գեղէ գեղ ման գալ, Էս քանի օրը սարքէք, սանամօրս հետ գնացէք ման արէք, ինչ որ ժողուիք՝ հաւկիմէ, խունկէ, գոռէ, թոփ էրէք, ընդոնց գնով մոմ առէք ու էդ մոմերը կանաչ ու կարմիր թելերով փաթթէք, մէ հեռու տուն գրաւ դրէք ինչարի ուխտ էրթալը, Աւխտ էրթուս տղէն հետներդ առէք, մոմերն էլ էն անէն վերցրէք ու գնացէք, Հմա մոմերը էն տեսակ տուն պտի գրաւ դնէք, որ ձեր տներէն հեռու էղնի, էման որ ձեզնէն մարդ ու մուրդ չերթայ ընդոնց դռները:

— Քօռ Պիպիներնց աները կէղնի, հարցրաւ մամս:

— Ընչի՞ չէ. Պիպիներնց աները հեռու են:

— Ահ, քաւորկին ջան, էս տղէն էլ էղէ չէղէ, բալբալէն գլխէն անպակաս է, Մենք էլ որ ուռի ծառի պէս վրէն դողմ ենք, չունքի որ մօր մէ հատիկ մէկուծար տղէն է, Բնչ էնեմ տիա, ալմ բաց գլուխ աղչիկ ունի, հմա տիրոջ աչքը լուս, Աղչիկ դսմի գարու հաշիւ մը բանմէ, դրժուարն էն է, որ ծիլը դուս ելաւ, թէզմ կհասնի ու մուշտարին կուգայ գլխուն կկայնի—ծակ հլուներ գետին կմնայ—ձեռնէդ քաշէ կտանի:

Բալուլ վաղթը էման նիհար դարուր էր որ, զօր գիշեր ձենը չէր կտրմ, միաբերան ճուար ու կը ճուար, ոնչ ծիծ էր ուամ, ոնչ ջանի գալմ, Էս ու էն տեսան, ըսին թէ կոխ է էղել, Կոխն էլ որտեղից է—ըբա Զանաննց պառաւը մեռաւ տարան թաղեցու տղէն քառսունքի մէջ էր, դուս չհանեցինք թաղման ժամանակը, ընդից է էղել, Էդից պրծնելու հմար, մէ օրմ ես ամաններով ջուր առայ, մեմ էլ մէ շամտամ, տղէն էլ տուի հարսին ու ելանք գնացինք գերեզմները, Էդ պառուի գերեզմնի վրայ տղին մէ լաւմ լողցրինք, հմա չէղաւ, ընտից յետե տղէն էլի ջանի չէկաւ:

Մեմ էլ կպան թէ՛ Պետոյներնց ու ձեր հարսը իրար հետ պարկան, քառսունքները խառնուաւ իրար, ընդուրը աղջիկ էր, ձերը տղայ ու ընդոնց Պիպանը՝ աղջկայ հէրը քառսունքը չթմամ չէկաւ:

ձեր տունը, ընդից կոխ էղաւ տղէն, Էդուր հմար էլ մեր հարսին մէ օրմ առայ գնացի ընդոնց տունը, ընդոնց աղջիկը մեր հարսի գիրկը տուի, մեր տղէն ընդոնց հարսի գիրկը ու նստան իրար կռնակ կոնըկի զարկած ծիծ տուին Էրեսանց, Ծիծ տուած վաղթն էլ ամէն մէկը իրանց կոտալաչկըներէն մէ մէ ասեղ հանեցին, իրար հետ փոխին, Էդման չըպտի էնեն կոխ էղնողներուն:

— Հա, ըդման է, հմա էս բանն էլ որ էնէիք, լաւ կէղնէր, Աւրցնէիք՝ մէ մոմմ, քցէիք տաք ջրի մէջ, էդ մոմը ջրի մէջը ինչ ջին ու ջանաւ վարի կերպարանք որ առնէր, կոխն էլ ընդից կէղնէր, Ըսնք օձի պէս օլոր մօլոր եղաւ օձէ է, ձկի պէս եղաւ, ձկէ է, չունքի որ մէնեակ մատղաղը մատղշէ կոխ չի էղնի, ուրիշ ջին ու ջանաւարէ էլ կէղնի, Խոր ընդոնց էլ քառսունքը մատղշի քառսունքի հետ խառնուում է, Երդղ էդ մոմը վերցնէիք, կտաւի մէջ փաթթէիք ու տանէիք օխտը ճամփի իրար հետ խառնուած տեղը թաղէիք, Էդիկ ամենէն հեքիմ էր կոխին:

— Քա վո՞վ գիտէր, քաւորկին ջան, դիտես էլի, ես ըդման բաներէն շատ չեմ հասկնմ, ըսաւ մամս, Էս անգամն էլ օղորմի հօրդ, ապրի որդիքդ:

— Յիշողաց:

— Էլի դու քու ոտքով էկար նետ բացիր, որ իմացանք սրբէ է, թէ չէ ո՞ւմ միտքն ու խայալն էր:

— Քա ի՞նչ էնեմ, սանամէր ջան, սիրտս չի դիմանմ, որ ըդման իմանմ եմ թէ մէկի մէ տեղը ցաւմ է, տունը թողնմ, ելնմ էրթմ եմ տեսութէն, Էսօր էլ տան էնեղ գնելը թողեկ եմ հարսներու ումուգին:

— Հոգուդ արքայութէն, խօ գէշ չես էնմ, Սաղիքան հոգուդ տեղն ես մաքրմ, Մէկը մէկով էրկուսն Աստծով, Մարդ որ մարդու դարպը չիմանայ, հոգսը չքաշէ, էլ վո՞վ պտի իմանայ, Հարսներն էլ թող էնեն, էնեն սորվին, ամեն օր խօ մենք սաղ չենք մնայ, որ խրատ տանք, ըսնք, հա՛ էս էսման էրա, էն էման էրա, Էդուց գլխներս վեր դըրինք թէ չէ՛ արդդ քեալլեքուս պտի վերհա էնեն թէ քանի որ սաղ էր, մեզի յառաջ չքաշեց, չսորվեցրաւ, որ հմի էլ մենք կրնայինք էնէ, գնէ, տուն կառավարէ, Տիա՛, ես ամէն ինչ տուել եմ մենն հարսիս, Զարթարի ձեռը, Մէնեակ ես վրէները վերակացուի պէս ման եմ գալմ, բանմ էղնեմ է, խրատ տալմ եմ թէ չէ մնացած վաղթը ես իմ ժամիս, աղօթքիս ու թողներուս հետ եմ, Բազի բազի սման արի, նստներ, խօրթայ էնիք սրտերս բացուի, օ՛ֆ, էս աշխրհէն ի՞նչ պտի տաննք, թոփմ ձերմակ կտաւ:

Էտից յետե արդղ խելի մամս ու քաւորկինը

նստան խօսաթեցին, իրանց ջահել վաղձուայ բաները իրար թարիֆ երին ու գեղանգեջ իրար թարկ տուին:

Անցաւ մէքանի շաբաթ, ևետը հետը լաւօր գրի: Մամս մի ժամանակ ընծի իրան քովէն չէր հեռեցնում. ժամ երթար, դրկըցի տուն երթար, եւ թէ չէ տունը մնար, միշտ փեշը բռնած հետը ման էի գալում: Մեր մէկէլ երեսէքը իմ վրայ նախնձմ էին ու շատ անգամ գալմ մամիս գիրկը ընկնմ ու ըսմ. «մամի ջան, Յակոբին ուր որ տանմ ես հետդ, մեղ էլ տար, Մամս էլ շատ անգամ ծովացընմ էր ընծի ու ըսմ. «Խօ դուք չէք իմ տղէս, Յակօն է, ձեզի ընչի՞ պոտի տանմ հետս, մէնակ Յակոբիս կտանեմ»: Էմս տղէքը մամիս թարկը չէին տալմ: որը շլինքն էր փաթթուում, որը ձեռները բռնմ պագմ, որն է կրծկալէն կախ ընկնում: Արդդ մամս հեքիաթ ու մասալներ պոտի ըսէր, կամ թէ մէ խաղմ սարքէր, որ տղանց ձեռներէն ետխէն թափ տար, Շատ անգամ մեզի իրան բոլորը սրով նստեցնմ էր, աջ ձեռներս քեաշի վրայ դնել տալմ ու ըսմ. «Փսօ, Փսօ, կաթ կուտես, մածուն կուտես, աւազ դռն պաջիկ կէնես, փսթա, Ամէն մէ խօսքին իրա ձեռը սրով մեր ձեռներու վրայ էր դարկմ. որի ձեռին որ դար վերջի խօսքը՝ փսթ, էնիկ կէշէր մամի փոխկը: Արդդ իրար ինապու մամին ըռզվաթ կուտայինք (ըռզվաթն էր մէ մէ թուշ), որ թէղ իրան փոխիկ էնէ:

— Բազի էլ էման մասխարա մասալներ էր պատմմ, որ թուլանմ էինք ծըծաղակն: Աոր օրն որ մամս տունը չէր եղնմ, եւ թէ չէ իրա բանի հետ էր եղնմ մեր օրը սենմ էր: Առաւօտը տեղանէս ելնելուն պէս տղայ, աղջիկ թոփ էին էնմ առանց երեսներս լուսնալու, շորերս զայդով հագցնելու, մօրերուս քովէն հեռեցնելու հմար տանմ լցնմ էին հորթնոցը ու արդդ մէ մենծ քեարդանով էլ թանապուր բերմ առաջներս գնմ: Աւտըմ ուտմ, վերջը՝ ապուրը պարպելուն մօտիկ կուռում ու սկսմ էինք իրար տալ, Արդդ մէկը պէտք էր, որ ընդեղ սէյր էնէր մեր ծեծկուելուն: Քաշմ էինք ապրտս գդէլները, հասնմ իրար ու էնքան տալմ որ, որիս քրթն էր արնմ, որիս պըռուկը, վրէս գլխըներս էլ որ տեղովը ապուր էր եղնմ: արդդ ամէն մէկս մէ մսուրքի տակ, հորթի քով վեր ընկնմ էնքան էինք լալմ որ, ինչարի ձէններուս գալմ էին հորթնոցի դուռը բանմ ու տուն տանմ: Խէ պագս եւ մենծ հօրողրտանցէս մէկն էլ ընտեղ էր եղնմ ու մեզի էն հալի տեսնմ, նոր օրերս ծաղկմ էր՝ մէ լաւմ էլ էն էր ծեծկուտում ու քիւրսու տակը պարկեցնմ: Էմս վեր օրն էլ որ մամս տունն էր եղնմ ու գլուխն ատըկած, էլ մեր

քէֆին քէֆ չէր հասնմ: Առաւօտը տեղաններէս ելնելուն պէս սրով հագցնմ էր շորերս, երեսներս լուսնմ ու մի միտար էլ տանմ գոմի ողէն փում: հօրողրտս աղջկան, Հայկոյին էլ վրէներս վերակեցու նշանակմ, որ չկուռնք իրար հետ:

Թանապուրն որ գալմ էր, ուտմ, փորերս կշտացնմ էինք, արդդ տղայ թաղուս ընկնմ էինք մալի մսքները դուրուլ ժովմ, դուռնայ շինմ, Մէկս չալմ էր, մէկս դամ բռնմ, մէկն էլ մէ տախտակմ գտնմ դուռը շինմ ու զարկմ, տրնկի խաղողն էլ զաթի կար, Աղջիկները դառաբէն թընդիր էին էնմ ու վորը սուղմանց գաթա թխմ, որ գրոնակ էնմ, որն է գունդ կրմ. ընդից իրանցէն մէկը հարս էին էնմ, գլուխը կապմ ու գոլմ, Մենք էլ հարսնաւոր էինք եղնմ ու քէֆ էնելով, դուռնայ չալելով երթմ էինք հարսին բերելու:

Էդ տեսակ խաղմ էինք ինչարի թնդներու վառել իջնել քիւրսի դնելը: Քիւրսին որ դնմ էին, նոր երթմ էինք տուն:

Հիշտեկ երկներն ու կիրակնօրները ժամէն որ գալմ էինք տուն, մամս սրերու ու արդդներու պատմութենն էր էնմ:

— Մամի ջան, ըսաւ մէ հիշտեկ իրկունմ Սաքօն, երոր ժամէն էկէ, մամիս քովը թօփ էինք էղել, ժամն որ էնքան պատկերներ կան, ընդունք քուլի սուրբ Են:

— Հա, բալա ջան, ըսաւ մամս, էն քուլի զրաղներունը սրբի պատկեր են, հմա էն մէջտեղի հալիւոր, ճերմակ միւրուքն որ նստած է, Հայր Աստըծու պատկերն է:

Մամի ջան, էդ սուրբն ինչդ է որ, մարդ է, հարցաւ Պետօն:

— Հա, զուրբանդ եղնիմ, մարդ է, հմա պրդտկուց ծում ու պոս է պահմ խէր ու խէյրաթ է էնմ, Աստծու պատուիրանքներն է պահմ, էղնմ է սուրբ:

— Էդ սրերը որ տեղ են կենմ, հարցաւ Աարօն:

— Երկինքը, Աստծու քովը, մէ մէ նմ տունմ է, շատ մենծ: մէջը փաած է խալի, դրած է ոսկէ աթոռ, էդ աթոռի վրայ նստած է Քրիստոս Տէրը, արդդներն ու սրերն էլ քովը բարե բռնած կայնած են:

— Մամի ջան, ամենէն գլխաւոր սուրբն ու արդարը որն է:

— Մեր Լուսաւորիչ պապն է, մենիմ ընդուր սուրբ զօրութենին, ըսաւ մամս ու երեսը խաշակեց, ու մենք էլ հետը խաշակեցինք. էնիկ միշտ մեզի համար բարեխօս է կայնած Քրիստոս Տիրոջ առաջը: Էս տաղը եւ ձեզի իրատ շնմ տուել, որ ըսմ է—

Լուսացաւ, լուսացաւ

Լուսն է քարին,

Ծիտն է ծառին

Հաւն է թառին

Աշխատատը վեր կաց ըսնին:

Ծրկնքի դռները քաց են

Ոսկէ աթոռ դրած է:

Քրիստոս վրէն նստած է:

Լուսաւորիչ քովը կայնած է:

Մեղաւորները լաւմ են:

Արդարները գրում են:

— Մամի ջան, Լուսաւորիչ պապի պատմութեան էնես, ետլար ընկաւ Սինոն:

— Էնեմ, զուրբան, ըսաւ մամն ու էս տեսակ սկսաւ:

Գրիգոր Լուսաւորչի հէրը, Անակը շատ մեղաւոր մարդ էր, էնքան մեղաւոր որ, արուք բալի էրաւ: Տրդատ թագաւորի հօրը սրպանեց:

— Մարդ սրպանելը շատ մեղք է, հարցրաւ Վարօն:

— Ըբա ինչ էր բալա ջան, ծանծն որ ծանծ է, պէտք է չկոխես թէ մեղք է:

— Տեսար, Վարօն, ես որ ըսմ էի ծանծ սրպանելը մեղք է, մի ծանծերը բռնէ սրպանէ, դու անկաջ չէիր էնմ, վրայ մտաւ Սինոն:

— Ըբա Սաքօն որ քիւֆուր է էնմ, ըսաւ Վարօն:

— Այ, աման, քիւֆուր միք էնէ, վրայ պըրծաւ մամն, տէրտէրը իմանայ, կուգայ լեղուններդ կտրէ կը, Հա, դէ հմի անկաջ էրէք: Լուսաւորչին որ իմացաւ թէ իրան հէրը Տրդատ թագաւորի հօրը սրպանել է, թողաւ իրա տուն ու տեղը, դնաց Տրդատի քովը, որ նօքար ու մշակ էղնի, զուլ-լուղ էնէ, որ հօր մեղքերը քաւէ: Հմա էդ Տըրգատը էն վաղթը շատ անաստուած ու կուսպաշտ մարդ էր, ամեն մի հայ—քրիստոնեայ տեսնելուս, բռնէր շարչէր ու տանջէր կը, Քանի որ չիտէր թէ Լուսաւորչիը հայ—քրիստոնեայ է, հետը լաւ էր, հմա երոր իմացաւ հայ—քրիստոնեայ ու իրան հօրը սպանողի տղէն հղնելը, էն սհաթը հրաման տուաւ իրան մարդկանցը, որ շարչարեն Լուսաւորչին, Ահ, Լուսահոգի Տէր—Մարկոսը պատմմ էր թէ, էման տանչորս շարչարանք տուին որ, մարդ որ իմանում է ջանը վրէն փշաքաղուում մաղը գլխուն բիզ բիզ է հղնմ: Ըսմ է բերմ թէժ կրակը փում էին ու Լուսաւորչի շորերը հագէն հանմ, չալաղ զլորմ էին էդ կրակի վրայ, ընտից բերմ գլխի վրայ կախմ էին ու ոտներուն էնքան էին զարկմ որ, արիւնը ելնում տաներէն սաղ ջամտաքը ծածկմ էր ու ես ինչ գի-

տեմ էս տեսակ տանչորս շարչարանք տուին: Էդ շարչարանքները տալէն յետե էլի հերօր չիցաւ էս անգամ հրամայեց, որ տանին քցեն Խոր-Վիրապը: Խոր-Վիրապն էլ էն տեսակ մէ խորունկ մաղաթմ է որ, հաղար մի տեսակ ջին ու ջանաւարներով, օձներով ու վիշապներով լիքն է, էման որ, ընկնողին էն սհաթը կուլ են տալմ: Հմա Գրիգոր Լուսաւորչին որ քցին Խոր-Վիրապը, Աստու հրամանով քուլի էդ ջին ու ջանաւարներն, օձերն ու վիշապները գառի պէս խելօք էկան Լուսաւորչի շորս բուրը փաթթեցին ու որը սկսաւ ձեռները լիզել, որը գլուխը դրաւ Լուսաւորչի ոտներու տակը պարկաւ, որն էլ աչքերը քցաւ Լուսաւորչի երեսին ու սկսաւ անթերթ աշել, Էդ տեսակ տանչիկ տարի Լուսաւորչիը Խոր-Վիրապի մէջ մնաց: Աստու հրամանով մէ պառաւ կնիկ օրը մի գարի հաց ու մէ աման էլ ջուր տանմ քեանգրով իջեցնմ էր Խոր-Վիրապը ու Լուսաւորչին տալմ: Մէ օրմ էլ էդ պառաւը շատ ուշացաւ, իրա վաղթին չէկաւ: Յետե, յետե երոր էկաւ, Լուսաւորչին հարցրաւ թէ նանէ, ընչի էօօր ուշացար, Պառաւն էլ թէ, էսօր Տրդատ թագաւորը էման մէ բանմ էրաւ որ, սաղ աշխարհը սէրի էր կայնել—եռօրէն երկու կուս քարկոծել տուաւ: Լուսաւորչին ըզեղ ըսաւ. «Հա էն խողը իրա գիշու-թէնէն յետ չէ կեցել, Էդ բսելուն Տրդատը կառնթը հեծած քաղքի բողբող ման էր գալմ: Հմա խօսքը Լուսաւորչի բէյնէն ելնելն ու Տրդատի կառնթէն վեր ընկնելն ու խող դառնալը մէկ էղաւ: Խողի կերպարանք առած մթմթալով վազեց դիպա մէ-չէն: Էլ աշխարհը հէքիմ, զօխտուր, գիր բաց է-նող չմնաց, որ չբերէին: հմա ոնչ մէկը չկրցան Տրդատին իրա խողութենէն պրծըցնէ: Վերը վերը էրաղ էկաւ Տրդատի քուրօքը թէ միննակ էն Գրիգորը, որ Տրդատը քցաւ Խոր-Վիրապը, կրնայ պըրծըցնէ: Խոր զնացին Լուսաւորչին հանին Խոր-Վիրապէն բերին, որ խաչակնքեց Տրդատի վրայ ու թար-քեար մարդ դարձրաւ: հմա անկջի մէկը էլի խողի անկաջ թողաւ, որ նշան էղնի: Պատմմ են թէ Էջմիածնայ վանքի մէջ քաշած է Տրդատի պատկերն ու անկջի մէկն էլ խողի անկաջ է:

— Տրդատն որ լաւցաւ, ըրա էլ հայ—քրիստոնէքուն չշարչարեց, հարցրաւ Սաքօն:

— Չէ, ընդից յետե արդդ աստուածաւախ քրիստոնեայ մարդ եղաւ, հետե տեղանէն էրթում քար էր շալկում բերում: Էջմիածնայ վանքը շինում: Որն ըսմ է թէ Էջմիածնայ վանքի հիմը Տրդատը մատնեով փորմ էր, իրա կնիկն ու քուրը հողը փնջերով թափմ էին, որն էլ թէ Լուսաւորչին ու Տրդատը Էջմիածնայ վանքը ծովի վրայ շինեցին:

ու նշանի հմար վանքի մէջը մէ ծակ թողին ջրհորի պէս: Հմի որ մարդ աշմ է էդ ծակէն մէ քիչ պըլ-պտում է տակը ծովի ջուրը: Էնքան որ վանքը բանձր է շինած ծովէն:

— Լուսաւորիչն որ Տրդատի քովը Էնքան զուլ-լուղ էրաւ, իրա հօր մեղքերուն թողութէն էղաւ:

— Ըրա չէղաւ, բալա Զան, ամէն մի բարի աւ-լադ իրա հօրն ու մօր հոգուն շահ է: Ըսմ են թէ նոր էղած տղէն, որ կնքելուս մեռնի մէջ մեռնի, էդիկ ամենէն օգուտ է: չուքի որ աղունիկ կէղնի, թռնի կերթայ երկինքը ու հէրն ու մէրը էն զոյէն նեղ տեղ ընկած վաղթը կուգայ կաղատէ:

— Մամի Զան, ըսմ են թէ մարդ որ մեռնի մաղէ կարմնջէ պտի անցնի, էդիկ զօրթ է:

— Հա:

— Ըրա էդ մաղէ կարմնջը չի կտրի:

— Թէ որ արդար է, չի կտրի ու թեթե կանց-նի, թէ որ մեղաւոր է, չի կրնայ անցնի ու վէր կրնկնի:

— Է, որ վէր ընկաւ ի՞նչ կէնեն:

— Կը գնեն կշեռքը, մեղքերը կը կշռեն ու կը տանեն իրա տեղը: Ընդեղ ամեն մարդու իրան գոր-ծի դերօրա տեղ է շինած. լաւ մարդ է, էս դույէն լաւութէն է էրէ, լաւ տեղ ունի էն դույէն, չար մարդ է, չարութէն է էրէ, գէշ տեղ ունի:

— Չար մարդու տեղն ի՞նչ է որ:

— Վարէ կարամն է, ինչ է, տանեն կը քցեն կարէ կարասը, մէ խուփմ էլ կարսի բէյնին կը գնեն ու ընդեղ վառի կէրէցի, կը մնայ, ոնչ մեռնելիք կէղնի, ոնչ պրծնելիք:

— Լուսաւորիչ պապի հօր տեղն ի՞նչ է էղել:

— Առաջ Լուսաւորչի հօր աչքի մէջն է կոտոշ կոխած էղել իրա մեղքերու հմար: Հմա մէկ անգամ Քրիստոս Տէրը Լուսաւորչի հետ մեղաւորներու տե-ղերէն անցնելիս կուգայ Անտիո տեղն ու կէնէ թէ անցնի, հմա կը տեսնի, որ Լուսաւորչի յետ կախ ընկաւ ու սկաւ խեղճ խեղճ հօրն աշել: Ըղեղ Քրիստոս Տէրը կըսէ. «Հա, ի՞նչ է, հօրդ տեսար, սիրտդ ցաւաց, որ ըրման է, թող կոտոշը աչքի մի-ջէն կընի, անկջի մէջը դրուի ու էդ տեսակ էլ կէղնի, որ մէ քիչմ կը դինջանայ Անալը ցաւէն:

ՄԱՆՐԱԼՈՒՐԷ

Միջազգային համաժողովներ (congress) — Ընտրուած վերջին ամիսը կա-րող է գիտնական համաժողովների ամիս կոչ-ունել: այս տարի Օգոստոսի ընթացքում տեղի ունեցան հետեւեալ համաժողովները. 1. Միւնխենում հոգեբանների համաժողով: 2. Փարիզում քիմիկոսներին: ժընէվում զուիցերական տեխնիքական ընկերութիւննե-րին: Հոգեբանների համաժողովին մասնակցում էին զանազան երկրներից 500 գիտնականներ, հոգեբանական այս միջազգային ժողովն հաշուով երրորդն է. քաւարական նախարար Ֆոն Լանդմանն ողջունելով հոգե-բաններին ասաց. «Յոյս ունիմ որ հոգեբա-նական համաժողովները պիտի օժանդակեն քառնալու այն մեծ վտանգը, որ ծագում է մի բանի հոգեբանական թիր տեսութիւննե-րից: Համոզուած եմ որ համաժողովները պիտի հաստատեն մարդու իւր արարքների համար պատասխանատու լինելը»:

Նշանաւոր գեկուցագրերի մէջ յիշատա-կելու արժանի են Փարիզցի հոգեբան Շառլ Բիշէի ծառը «sur la douleur» (վշտի մասին). Հալ-էի պրօֆէսոր Ֆ. Լիսցտի ծառը «պատժա-պարտ հատունութեան մասին» եւ դոկտոր Պրայէրի «մանկան հոգեբանութիւն» բանա-խօսութիւնը:

Գործադրական քիմիայի համա-ժողովն տեղի ունեցաւ Փարիզում նախա-գարութեամբ յայտնի քիմիկոս եւ քաղաքա-կան գործիչ Բերտըլլի: Շատ նշանաւոր էր գիտնական նախագահի ծառը, ուր նա հա-կիրճ եւ ամիոնի կերպիւ նկարագրեց քիմիայի աժման վիճակն եւ տուած ապագայի յոյսե-րը: Վերջին կիսադարեայ շրջանում քիմիայի յառաջադիմութիւնը նկարագրելուց յետոյ, շեշտեց այն կատարելագործութիւնը, որ քի-միան մոցրել է մետաղաքանութեան մէջ, նա միանգամայն յայտնեց իւր հաստատ հա-մոգումը, որ շուտով կը յաջողի միջ օդա-գնացումիւնը եւ երկարօրէն խօսեց այն քա-ղաքական եւ հասարակական փոփոխութիւն-ների մասին, որ քիմիան պիտի յառաջ բերէ: Բերտըլլն հետեւեալ խօսքերով վերջացրեց իւր ծառը. «Գիտնական հետախուզութեան ոգին կանգ չէ առնում» երբէք, նա անդա-դար յառաջ է դիմում ամէնքին դէպի գոր-ծունէութիւն է դրդում. նա շատ քան հասարակական կեանքում արդէն փոփոխել է եւ շատ քան էլ պիտի փոփոխէ, երբ ի շնորհս

